

КАРТИНИ З ВІЙСЬКОВОГО ЖИТТЯ.

Ж. ВІЧИНСЬКИЙ.

Ж О В Н І Р .

○□○□○

ІВАН ФРАНЧУК.

О Ф Е Р М А .

○□○□○

Ціна 10 центів.

1915.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
JERSEY CITY, N. J.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

КАРТИНИ З ВІЙСЬКОВОГО ЖИТТЯ.

Ж. ВІСНІНСЬКИЙ.

ЖОВНІР.

ОПНО

ІВАН ФРАНЧУК.

ОФЕРМА.

ОПНО

Ціна 10 центів.

Бібліотека Дому
Йосифа Кочана
Chicago, Ill.

Ч.

1915.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,

JERSEY CITY, N. J.

Ж. БИЧИНСЬКИЙ.

ЖОВНІР.

Дістав від жінки лист: „Василю! Василю прибудь чим скорше, я слаба, дитина слаба, ми опущені, нема ні сусіда, ні приятеля — прибудь хочби тільки показати ся”.

І він вже десятій раз відчитував сей лист кровю писаний і червоними видавали ся йому букви і сльози бачив на нім кроваві.

Пійшов просити капітана о урльоп. Капітан розсердив ся, — ти ще рекрут, урльопу не дістанеш, тобі не можна дати. Ти жінку хочеш відвідати? А звідки ти маєш жінку?

Василь розказав, що його реклямували, і що тоді оженив ся, що відтак повернув старший брат з війська а його покликали.

Капітан здвигнув раменами — не дав урльопу.

Василь не знав, що з ним діє ся, в очах йому почорніло, захитав ся і на пів притомний пішов на еґзецирку.

Його мрії, його думки, його душа полинули до рідної хати — до жінки, до дитини.

А тут на еґзецирці, кожний його рух, кожний зворот, кожний крок коштував його страшного болю, слідів кровавих, зітхань нелюдських. Капітан зарядив відпочинок. Жовніри порозходилися. Одні поспішили до жнда, що продавав горівку та булки, одні позакурювали папіроси. Всі жартували та сміялися.

Василь не міг устояти ся на ногах, положив ся на землю, та зітхав тяжко.

Надійшов попри него камраль: — Ти сучий сиру, положив ся на землю, вставай! — і коннув Василя. Василь не обізвав ся. Підніс ся з землі, прийшов до себе, і до голови прийшла думка, що додала йому сил.

Він рішив ся без позволення пійти до хорої жінки. Нічим йому військові приноси, йому жінка вмирає, тож її мусять відвідати, хочби мав і головою паложити.

На гадку о жінці і дитині, почув страшний в серци тягар, що давив йому рамена, голову та ціле тіло.

Ніколи ще не видав ся йому так тяжким твєр, так тяжким торпєстер, так тяжкою шапка на голові.

Йому пригадали ся послїдні хвилї пращаня з жінкою, з маленькою дитиною при грудях. Він бачив її таку сумну, страх сумну, бачив її біль і сльози, бачив її розлучену на довгі часи.

Страшно затужив за нею. Вона гідна найбільшої жертви від него. Вона — моє житє — чула себе так щасливою при моїм боці, вона була менї слугою — найвірнійшою слугою, найбільше відда-

ною. Сама так хотіла. Мій усміх був для неї небом, моє вдоволенє для неї райом.

Все те упірно стояло в його уяві, та збільшало біль неказаний.

Він поновнить сей злочин, він дезертує, щоби відтідати — побачити вмираючу жінку. — Ах! біднаж вона!

Туга його збільшила ся, ханала розпука.

Чому нас розлучили? чому? Чому вона така нещаслива? А так її зі мною добре було...

Він видів її знов: як рвала ся за ним, коли їхав до війська, як ханала ся коліс, як цілувала його по руках.

Він бачив її сльози, що цюрком лили ся.

Він еще чув той предовгний, горячий її поцілуй. А до уший його долітали її риданя, її зойки, котрим на глум ставала його нещасна судьба.

А як вона пригортала до грудий дитину...

Біль його все збільшав ся та давив і рвав його серце.

А постанова утечі з війська тим сильнішою ставала.

Його думку гнетло питанє: Чому ті люди такі без серця, без душі, без чувства? Чому його по волі не хочять пустити? Кажуть йому служити... занерти ся всього... всього...

А там жінка хора — жінка марне гине.

Ні, він таки забуде на заказ капітана. Він опустить касарню... дезертує.

А однак коли він тільки прийшов до війська, його вчили: забудь про дім, забудь про себе, забудь про все, — служи вірно.

Він служить вірно... він став ся псом для свого папа. А коли йому жінка вмирає, їм байдуже, вони сего знати не хотять. І жили йому набреніли, п'ястук стискав і зубами скреготав...

Він був безсильний...

Однак туга за жінкою перемогла його військову присягу.

Наслідки були йому нічим, він їх тепер не бачив.

Коли вернули з еґзецирки до касарні, Василь незаметно користаючи з неуваги жовнірів, висмикнув ся з касарні. Мов божевільний перебіг через місто, дістав ся за рогачку на чисте поле. Була вже осінь. Поля сумні, обідрані, насторчені острим тернем. Денеде біліли останки незвезеного збіжа. Якось так всюди сумно, що на плач збирає ся. Сьвіжий воздух з поля повіяв і на Василь і розвіяв горячку з його тіла. Він чув ся вільним. Ось який я пан — подумав собі — йду до дому, щоби більше не вернути. Три роки служи — а ти жінко і дитино гни, пропадай. Щож вони пічнуть без мене? Пан Біг хіба погодує їх — а сльози так і крутять ся йому в очах. З поля звозили вже послідні снопи, а Василь бавив свої очи тим видом — гарні, товстенські коники весело тягнули повніський віз збіжа. — І в мене були такі коники — погадав Василь — і я так звозив збіже, ось тамтого року, жінка накдала снопи. А тепер? Тепер все промахнулось, щезло, і неверне ся більше. Ся природа, з котрою він зжив ся, сї поля безкрайні, тягнули його до себе, манили його очи, його серце. Василь забув про все, що з ним діє ся;

він чув себе щасливим, коли почав тужити за тими добрими часами, котрі так весело йому спливали. Він видів свою Маруню щасливу, він бачив її гарне лице, її усміхнені уста, її очи, палаючі любовю, він бачив її матірю, він тулив до себе Іванка, він радувався в душі. Так увійшов він спорий кусень дороги.

Коли однак побачив з далека рідне село, яке розложилося в долині над кристаливим гірським потоком, знов занепокоївся. Хотів здати собі справу з того, що з ним діється. Глянув на себе, побачив військовий мундир, почув що він жовнір. Йому став перед очима лист жінки, він бачив свого капітана, недоброго чоловіка, бо не хотів дати урляпу. Йому пригадалася присяга військова, зложена на вірність цареві, йому ще брехали в ухах сурові приписи військові і строгі карі.

Таж він і своїй Маруні присягав, коли їх єго-мость вінчали.

Він не міг поняти, котра присяга більша, котра миліша Богу, чи зложена на вірність жінці чи цареві.

Все таки здавалась йому жінка ближчою чим цар, ближша чим військо; його там мучать без потреби, а в дома ні кому піти в поле, ні кому зібрати збіжжя, ні заорати, ні посіяти, а жінка хора — вмирає, і мале дитятко хоре — вонож нікому нічого не винно, а так мучить ся. Василь бачив, що на світі нема правди, видів, що йому діється велика кривда, що цілий світ несправедливий. Так тяжко стало йому на серці, що аж зойкнув страшенно.

Всі без серця, без чутства, батько рідний, брат

рідний. Вони, вони вирекли ся його, відцурали ся його, бо він взяв бідну наймичку за жінку, вони хотіли маєтків, вони раді, що він у війську, вони хотять, щоб вона бідна, сама, опущена загибла з дитиною. Боже! Боже! чом нема правди на сьвітї?

На дворі вже смеркло ся. Сонце вже давно зайшло за темний ліс. Ціла природа приняла попурий вигляд. Василь вже доходив до рідного села, до хорої жінки, до дитини. Ось вже зачали ся жорчі та верби над потоком, на скраю села. Із за хмар виглянув кровавий місяць і своїм поглядом наповнив весь сьвіт якимсь страшним сумом, якимсь нерисказаним горем. Ціла природа вливала свій сум у серце Василя, все побільшало його біль; і шелест дерев, що блищали до місяця, і шум трави і непрозора мрака, що застелила землю.

Увійшов в село. — На сторонї побачив свою хату сумну, обідрану, опущену. Ввійшов на подвірє. Не загавкав весело пес на привитанє пана, не відізвали ся від жолоба конї. Тиша як на кладовищи, котру від часу до часу переривало переразливе пугуканє сови.

Ввійшов у хату. Ударив його сопух мертвечини. — На ліжку, на голій соломі лежала його жінка. Від горячки щокі паленїли, а на лиці виступили плями. Сопух хоробливий струями розходив ся по хатї.

Побіч неї спала мала дитина, суха, жовта мов листок на деревинї в осени.

Сльозами зайшли Василеві очі. Закровавило ся йому серце. Притулив руку до чола жінки, дитини і поцілував обоє в чоло. Вона отворила поволі

свої западені від болю очі і глянула ними на Василя. Не здивувала ся побачивши його.

— Я знала, що ти прийдеш, я чула як ти виходив з касарні, я чула як ти йшов, як ти отворив ворота, двері від хати. Добре, щось прийшов, Бог тобі за се винагородить, я тобі за се вдячна.

Вхопила своїми ослабленими раменами його руку і вілась в ню щокими. Василь вирвав руку. Її рамена безсильно упали.

— Боже, винагороди і їх, що тебе пустили, що я тебе оглядаю, вже більше не побачу тебе — відказала глухим стоном.

Василь здригнув ся. Припав до ліжка і гірко заридав.

— Жінко, жінко! не дякуй Богови, вони мене не пустили, я сам втік, мене тут тягнуло, рвало, кліщами за серце рвало, я хвильки не мав спокою, як дістав лист від тебе, я втік з війська, дезиртирував, вже десь жандармерія шукає за мною, зловлять, скують, звяжуть, вкинуть до вязниці. Ох, горе, горе!

Попав в нестяму. Йому привиділо ся, що до хати прийшли шандарі, двох їх було, один став при дверях, другий приступив до него. Він бачим як один з них витягав ланцюжки, як жінка вхопила його в свої обійми і боліючим зором благала жандарів, щоби йому нічого злого не робили. Вони однак на що не зважали, скували його як злодія послідного, а вона все його тримала в своїх обіймах, страх крішко тримала. Жандарі дерлись з нею, вона їх кусала до крові по руках, вони

розлютили ся, одні їхнув її, вона покотилась заляна кровю.

Василь зойкнув, страшна мара насїла йому на очи! Він зірвав ся на ноги і мов скажений заридав:

— Я тут не видержу, тут некло!

Жінка дивилась на него умираючим оком мов на божевільного, а зміркувавши, що Василь хоче відійти, кинулась на постелі, витягнула свої сухі руки до него:

— Василю! не йди, лишись, до завтра, я чую, що завтра вмру, справи мені похорон, дитиною заряди. Лишись, Василю, се моя послїдна просьба, послїдна!...

І руки до него витягала і лискучими очами його молила.

Він вхопив ся руками за голову, дер волосє на собі.

— Ах, жінко, жінко! не рви мого серця, не рїж його, бо страх рїжеш своїми словами. Я мушу йти, я тут не лишу ся, я тут згину. Ах, мені вже не до життя!...

Сльози так і цюрком пустились йому з очий, протяжний рев продер ся з його грудий, вхопив шапку і вилетїв з хати.

Жінка онамяталась. Надлюдська сила її опанувала, зірвала ся з постелі, вхопила на руки дитину, вибігла на двір, принала до воріт, сили стали її опускати. Стала ревіти:

— Василю! Василю! верни любчику, на, возьми дитину, забери її з собою, занеси її тим недолюдкам, тим катам, най зворушить ся їх камінне

серце, возьми бідну дитину, се кров твоя, тіло твоє, кинь їм під ноги, пехай спонеліють, счезнуть!...

Кричала нелюдськими голосами в ясну погідну ніч а відгомін її слів розносив ся далеко, далеко по тихому селі. Десь на другім кінці села рознеслось гавканє псів і знов мертва тишина.

Заплакала на руках дитина. Мати онамятала ся, послідними силами пригорнула дитину до грудий і опираючись о пліт, о стіну, поплела ся до хати. Сили зовсім її опустили, ледви переступила поріг, покотилась на землю, не могла вже добити ся до ліжка.

.

На другий день вечером старий жебрак поступив в хату, почув сопух трупа, наробив крику, збігли ся люди, на землі лежала мертва жінка а побіч неї сухе, жовте дитятко.

.

В той самий час найшли люди в лісі, на другому кінці села, повішеного трупа Василя.

Іван Франчук.

ОФЕРМА.

Була ніч.

На ратушевій вежі ударило пів до дванадцятої. Жовнір, що стояв на сторожі при військовім арешті, проходжував ся міровим, важким кроком і від часу до часу глядів бистро в вікна, що споені кратами виходили на міську площу, звану кінською торговицею. Вокруги жовніра розливала свій чар і поезію літна ніч, тиха та люба. З противного боку, з шинку, розлягав ся голос музики, чути було вигопкуване і крики гуляючих людей. Улицею, що вела по при жовтій, сумній арештантській будинок, спішили домів припізнівші ся люди. Вертали вже пізно, але з їх голосної розмови пізнати було, що веселі та що за чаркою забули про життєве горе. Та ні краса природи, ні забави в шинку, ні веселі розговори людей ідучих улицею, не викликали в душі жовніра ніяких давно минулих згадок, ніяких поривів молодого серця. Чар літної ночі не мав приступу до його грудній, не лелівав зболілого серця, не цестив ся з його думками, бо груди тота була

зброшена військовим плащем, та стеріг її обов'язок, свій жовнір в тій хвили повнів.

Важка то була служба, а ще важкіші слова райтра, якими промовляв він до жовніра, коли завив його тут на сторожи.

— Уважай, бра', — говорив він — пильнуй себе, щоб який арештант не утік, бо нещастє твоє. Стрільай, нехайби то і твій рідний батько був. Чуєш? Не будь офермою, та не зроби сорому компанії.

Фрайтер вже давно відійшов, але слова його залишилися без відгомону в душі молодого Петра. Стреляли ним цілим, а його наука застрягла на одному слові: смерть — і викликала в його умі фантастичні, кроваві події. Петро чув, що він на становищі вельми важнім, та небезпечнім і так переняв ся своєю задачею, що білий стовп, який стояв недалеко него, взяв за чоловіка. Йому здавалось, що се якийсь небезпечний ворог зближаєсь будинку, щоби помочи арештантови в утечі — Петро, вхопивши гвер обіруч, крикнув в голос: "Утії, бо стріляю!"

В тій саме хвили переходило улицею двоє людей. Був се мужчина і жінка, ще побравшись підки спішили серед любої розмови домів. Почувши крик Петра, здригнулись, а дальше, не розбираючи нічого, почали що сил утікати. Петро не розміркувавши навіть, що стовп, що се взяв за чоловіка, а утікає хтось инший улицею, звернув ся в сторону утікаючих і підніс гвер, щоб вистрілити. Свій критичній хвили однак рука відмовила послужити, серце молодого жовніра забилося молотом, но почали дрожати і він поневолі опустил гвер.

— Ні, не моя сила стріляти до чоловіка — сказав до себе. Я справді оферма.

По часі спізнав свою ошибку і то було причиною, що думки його звернулись відгепер на новий шлях. З його голови не виходило слово: оферма. Воно довго виринало з його нутра, збирало притоки, аж триєнув ручай гадок і дозволив побачити події його жовнярського життя.

*

*

*

Петрови нагадав ся час, коли він вступив до війська. Тямить дуже добре, як жалко було йому, коли побачив свої кучері на землі, та як його опісля вимили, розчєсали і прибрали в військовий мундур. Петро став наче инший чоловік. Поглянув в зеркалаще, що мав при собі і не спізнав себе, а канраль, побачивши перестроєного Петра і сам сказав:

— Ось тепер ти хлопець в мене а не який там небудь хлоп, калакунь. Тепер ти жовнір, а не жаєден „цивіля”. А як тебе називають?

Петро сказав своє імя.

— Ну, добре Петре, справуйже ся, як належить, а як за місяць виїдеш зі мною по „бефелю” на прохід, то ну, ну! дівчата аж лишнуті будуть до тебе. А може ти яку там в дома лишив? Плюнь тепер на ню. Тут кождий жовнір має свою дівчину.

Петрови аж лекше зробило ся на серци, коли почув такі ласкаві слова.

— Видно, не дуже страшні ті старші — подумав собі. Може Бог якось поможе.

Не довго однак тревали хвилі утіхи для Петра. В життю військовим не тратить ся дармо часу. Тогож дня таки зібрав той самий капраль всіх новобранців в один гурт і держав з ними „школу”. Говорив він, що кождий жовнір повинен чисто ходити, шильнувати добре своїх річий, слухати старших, бо за неслухняність кара, а навіть і смерть і многі інші річи, котрі жовнірови знати конечно. Наконець хотів капраль виюїги новобранцям замишуванє до возного стану, та дати пізнати, яке високе місце сей стан займає в життю суспільнім. Капраль славив ся у війську добрим інструктором, от і він, щоби виложити свою річ, як найпростійше, порівнував слої суспільні з щєблями драбини.

— Жовнір — говорив він — тримає верх над усіми, значить ся, він стоїть на першім, найвишнім щєбли. Під ним, на другім щєбли є кінь пана капітана, потому цілий „ринтунок” жовніра по порядку одно за другим, і так: гвер, торністра, мундур, фєца — а на самім остатку вже с. є на найнишнім щєбли самі цивільні люди, котрі нехай там ділять ся, як хотять. Так бачите, войсковість є найважнійша річ, а найважнійша вона тому, бо войськовим є і сам найяснійший цісар, пан капітан, пан „лайтман” і я, ваш пан капраль.

І много єще говорив він на сей темат, а коли з говореня аж упрів, поглянув бистро на рекрутів. Вони мов камінь неподвижно сидїли і здавало ся, цєликали його слова. Поглянув також на Петра.

— Повтори менї ті щєблі сказав.

Петро задумав ся було над словами капраля. Йому в першій хвилі не могло помістити ся в голові, що він така велика особа,

— І як то — думав собі — не вжеж таки наш єгомость, наш війт низше стоять на драбині від пана капраля, або і від мене? Не вжеж таки низше і від моєї феци? Ось того яби був ніколи не казав. І так задумав ся над сим нечуваним доси для себе порядком суспільним, що і не порозумів добре питання капраля.

— Повтори, дурню — крикнув капраль вже сердито.

Петро зрозумів, що йому треба відповідати і він зірвав ся на рівні ноги з лавки, на котрій сидів. Несподіване питанє, строгий погляд капраля і дивне його розумінє про щєблї в єрархії суспільній збентежили його цілковито. Він зачав говорити:

— На першім місци стоїть моя феца, потому наш єгомость, кінь пана капітана, наш війт, гвер, а на кінци ви, пане капраль.

Капраль аж заломив руки на таку відповідь.

— Що ти, „наскудний цивіля” говориш? і приступив по сих словах до Петра. — То у тебе на першім місци феца твоя? — і підніє руку. — То війт і твій єгомость перші, а я послїдний? — і рука капраля спочила на лиці Петра раз, другий і третій, так, що аж відгомон поїє ся по кімнаті.

Петро охнув і вхопив ся рукою за лице, але капраль накричав, бо жовнір не сьміє і рушити ся, хотяйби його некли, не то що били. І не рухав ся Петро, хоть веїх ударів в лице дістав мабуть чи не стілько, скілько щєблїв було в „суспільній драбині”, та за се пізнав він зараз на першім вступі, як високо стоїть жовнір.

— По, я думав — сказав відтак капраль, якби хотів залагодити свій перший виступ — що з тебе буде нічого жовнір, а воно ось як! Не потрафши повторити і так легкої річи. Шкода, хлопе, твоєї вроди. Боюсь, щоб не був з тебе оферма. Памятайже!

Воно так і стало ся. Те нещасливе слово „оферма” відбило ся ошелезя не раз і не два о уши жовніра; воно дало причину до цосьміховиска і глузования над ним і неначе витиснуло печать на цілім його єстві.

Від того дня Петро немов перемінив ся. Він, що в дома чи то при роботі, чи на гулятиці, чи на річах все славив ся першим, тут неначе заковяз як тілом так і духом. „Наука”, а радше немилосерпа кара, якої зазнав зараз на початку нового свого життя, вигнала з него веселість і сьміхи і зробила його мовчаливим, замкненим в собі і тупим. Дивне диво, а одна хвиля зробила його не чоловіком, сьвідомим себе і розумним, а якимсь єством, що правда живим, та не понимаючим нічо з того, що його окружало.

Від сего дня не міг ніяк навикнути до нових порядків. При муштрі не витягав ноги як слід, не зробив ніколи зручного і скорого обороту, його гвер був все нечистий, мундур не в порядку і в загалі не був жовніром, а правдивою о ф е р м о ю.

Правду сказати, не був він в кождім часі таким непонятливим. То діялось лише на муштрі, в касарняних мурах. Колиж Петро часом в неділю, чи сьвято виїшов по розказі з товаришами на місто, то за розмовою, сьміхами і жартами він

словно переображав ся. Ставав і собі веселим, його очи набирали огню, а лице краски. Та ті сьвітлі хвилі його життя тривали коротко і лучали ся рідко.

За його недбальство не дозволяли йому виходити з касарні і за що небудь карали. Правда не він один отак мав ся; доводилось і всім товаришам зазнавати подібної долі, та тільки він зазнавав її найбільше з усіх. Що небудь тільки не зробив в лад, нехай і як маленька се шривина, а вже не минає його караюча рука старшого.

З першу нарікав тяжко на свою долю, умивавсь дрібними сльозами, а опісля — привик. Не соромили його більше кари і наруги. Зносив все терпеливо і мовчав, а тільки на дні його душі містив ся жаль до людей і сьвіта.

*

*

*

Петро на хвилю пристанув. Місяць викотив ся в повні на небо і посріблів стіни тюрми. Музика в шинку перестала грати, люди порозходили ся домів, все стихло, а тільки бідний шилъдвах стоїть і шильнує такихже бідаків, як і він. Стоїть, похилив голову і снує дальше свої невеселі думи.

— Ох, коби скорше, коби свого добути — щемить його серце — а тогди...

І переривають ся його згадки з військового життя, а пригадуєсь рідне село, похила хата, стара мати, рідня, нагадуєсь чорноброва Ганна, керниця, верба, та тільки інших річий, що легше на серци стає і біль уступає місця рожевій будучности. Надії, неначе чорноброва Ганна цестять його душу.

Втім почув він легонький шелест за закратованим вікном. Присмні сні пурхнули як мала лтанка, коли побачить яструба і — опісля вернула ся дійсність. Він поглянув в вікно, але за решіткою тихо і в округ него нема нікого. Тільки місяць що раз ясніше сьвітить, а з міста доходить глухий гуркіт фіякрів.

— Мабуть причуло ся — думає Петро і починає знов ходити. Та тільки дармо вже силує ся навязати нитку мільх споминів. Гадки його звертають ся знов до теперішної хвилі, а вона ось що йому несе.

Тому місяців три назад закликав Петра фірер до себе і об'явив коротко, що від сеї хвилі бере його за свого служачого.

— Уважай каже — на мій мундур, держи його в порядку і берись таки зараз за діло, бо за годину вийду на прохід.

Петро знає, що то значить обслуговувати фірера, тим більше, коли він виб'раєсь в місто. Знає, що гузики при „вафенроку” мусять блискіти, щоб аж разило в очі, а „купля” так ясніти, щоб в ній можна як в зеркалі побачитись, та він відає і се, що доступив великої ласки, що товариші стануть йому завидувати і що жаден інакше тепер не скаже, як:

— А, диви, Петро „пуцер” пана фірера!

Знайшовшись так несподівано в новім стані, Петро взяв ся щиро за роботу. „Обкляпав” насамперед „пантальони”, виціткував, що аж ніт на чоло виступив, а щоб не було видко ні одної плями, ще й виправ і вивісив на вікні до сонця. Відтак взяв ся за черевики, вичистив „екстра” шапку

(се значить не комієсну, а куплену в склепі) і нарешті взяв ся до вафенрока. Вже сердешний намозолпив ся досить над пантальонами і черевниками, а тут мусів працювати ще в більнім поті чола. Але тер гужики аж руки мліли — і коли вкінці послідній гужик вийшов з під його рук, блискучий мов срібло, — зітхнув важко, обтер платком чоло, а опустивши змучені руки на коліна, глядів вдоволено на білі гужики а його очи немов говорили:

— Он, бач — моє діло!

Невдовзі надійшов фірер. Видно був в добрім розположеню, бо потягнув задуманого Петра за ухо і велів себе розбирати.

Петро стягнув один і другий чобіт, пантальони, а відтак подав сї, що висіли на вікні. На нещасте не висохли ще добре, а пляма, що не згубилась при щіткованю, стала по випраню сьодень ще виразнійша.

Лице фірера покрилось червоною краскою.

— То як — сказав — мокрі і така пляма?

Петро хотів щось на свою оборну сказати, але не встиг, бо фірер тимп самими пантальонами, що їх прав Петро — почав Петра прати.

— Покажи черевики! — приказував дальше.

— А то що? — закликав. — Диви, як, за-
порошені?

Петро остовнів. Йому здавалось, що черевики вичищені як у жадного другого фірера, а ту в самій річи відкрило їх щось сірого. Забув бідняга, що коли заняв ся чищенням гужиків, в той сам час

дні з його товаришів замітав кімнату, тай порох ринав черевики, які він забув прикрити.

— Завинив! — подумав бідолашний.

Тої самої гадки був і фірер, бо в млі ока кивув одним і другим черевиком на виновника. Розах був великий. Один черевик поцілив Петра під ко, другий вдарив його в скрань так сильно, що Петро зімлів і упав на землю.

Сего вже фірер не сподівався і правду скаати, налякався добре свого вчинку.

— Біда — подумав. Але чи ж міг показати вій страх перед кільканайцятьма свідками? Ні! він надроблюючи відвагу, якої не мав, гукнув ізко на товаришів побитого, щоб його відтерли поклали в ліжку.

— От і маси жовніра — кричав в злості, ідбадьорюючись. — Дістав з легка по зубах і вже ого нема. Веї ви собачі сні. За свиньми таким одити, а не в жовнірах бути!

І полаявши ще так всіх по трохи, казав иншим правити діло за побитого, а сам вибрався на рохід.

Ледви не ледви прийшов Петро до себе.

— Ставай завтра до ранорту — радили йому оварнші, а, бігме, скрутин йому карк. Що то, к зі скотиною з людьми обходить ся?! А воює він же, воює...

Петро мовчав і стогнав хвилями.

На другий день він ледве здвиг ся з постелі. Гереміг однак себе і почав збиратись до муштри. Два синяки — один під оком, другий на скрани — побігли мов дві великі сливки. Голова його боліла

дуже і так ослаб на цілім тілі, що ледви міг удержати ся на ногах.

— Ні, не годен я йти на муштру — уневинив себе і зголосив ся у того самого фірера, що його побив, хорим.

— Хорий? — закричав фірер. — Диви но, яка цяця! Марш мені зараз до муштри!

Іншим разом був би фірер може і дозволив пійти Петрови до лікарських оглядин, але нині він сего не міг ніяк вчинити, бо був би викрив ся його вчорашній поступок, а впрочім цілий його відділ подумав би, що він боїть ся і його повага потерпіла би на тім. В серці відчував він таки великий страх, бо за хлопа посидів би бодай кілька день в самітній так званім „айнцельняку“, а се пошкодило б в авансі на фельдвєбля.

З другої знов сторони знав фірер, що ще жаден жовнір не осьмілив ся вносити жалоби на „старшого“ з боязни перед гіршими ще знущаннями. Тим то він і потішав себе і не ошиб ся в своїм численю.

Капітан як звичайно, так і того дня, коли жовніри стояли в рядах, переходив перед кождим відділом з осібно і оглядав своїх вояків, чи чисто і в порядку вийшли до муштри. Побачивши Петра і його синяки, задержав ся і запитав остро:

— Що тобі?

— Мельдую послушно, що нічо.

— Як нічо, дурню якийсь? Може хто побив, кажи єміло. Побив капраль, фірер, що?

— Говори, говори! — піддав по тихо товариш за ним стоячий, і Петра вже кортіло виска-

зати всю правду, коли саме тоді внив ся в него погляд фірера, що цілком ясно казав догадувати ся:

— Мовчи, бра, бо буде-зле!

— Петро поняв, що більше треба лякати ся фірера, чим капітана, тому то і відказав, що ішов по-темки через комнату і впав так нещасливо на желізний рiг ліжка.

— Хиба ти п'яний? — розсердив ся капітан.

— Ні!

— В чиім він „цугу“ (відділі) — запитав капітан фірера.

Фірер відповів, що в його, а на дальше питанє, чи жовнір правду каже, відповів навіть не загикнувшись, що Петро прийшов з міста п'яний і вже побитий. Він навіть — се є фірер — мав намір приставити його за се до „рапорту“.

— Не пускати його більше на місто — приказав сердито капітан, а обернувшись, злаяв Петра, що робить встид компанії, а щоб се не повторило ся, казав замкнути його на три дні в темниці.

— Ого правдивий оферма! — дорікали Петрови товариші, коли компанія була в марши. Не говорити йому правди? А так маєш. Нема тебе чого жалувати!

Від того часу став Петро предметом насмійшок ще й своїх товаришів. Глумливе прізвисьце „оферма“ мов прилипло до него і ніхто вже не називав його інакше. Навіть фірер, котрий став від тепер трохи ласкавійший для него, будучи в гуморі, кивав головою і кликав: „дурню, дурню“!

Але Петро не робив собі нічо з сего бо добре знав, що сі самі товариші, що тепер глузують з

него, зробилиб так само, як і він. Чи може не було вже подібних случаїв?

Петро стрепенув ся на сю згадку і невисканий жаль стиснув його серце. Ходив хвилю, стараючи ся забути налетілі спомини, а в кінци махнув рукою.

— Ох, коби борше, коби до дому — прошептав і почав числити на пальцях, як довго ще має служити.

— Одна, дві, три, чотири педілі... дванадцять неділь... і кінець. Кінець горю, кінець безталаню — і до дому... до рідної неньки, під рідну стріху, на свободу і волю!

Він знає, що хата стара і подала ся, але він поки-що подопре її, поставить нову стайню, бо стара ще за него валила ся, щоб худібка не змерзла, пошиє шпівку... і в поле з плугом. Сьвята земля! О, як він її любить, і як буде доглядати! Ще більше, як мати свою дитину.

— О, не оферма я! — подумав. Тільки, пустить мене там, де простір, де моя праця, де я виріс, де нема наставників, де моє серце. Ось як!

Петро неначе віродив ся. Ходить жвавійше, гвер не тяжить йому так, голову держить просто і глядить сьміло, а очі аж блистять.

А відтак, що дальше?

Відтак він оженить ся, бо мати стара і недужа. Треба в хаті молодіої газдині.

Лице Петра ясніє з вдоволення, бо нагадала ся йому знов Ганна. Обіцяла підождати. Недавно писала мати, що Ганна навідувала ся, шигала, коли він верне. Мабуть любить. Бідна дівчина, але тиха і працювита. Будуть щасливі... Але хто мо-

же збагнути серце дівчини? Може вона вже з другим змовила ся? Вона дівка така, як другі!

— Ні! — відповідає його серце і сумнів зникає з душі Петра, а радість розливає ся по його лиці і проникає його істоту.

В тій хвили почув він якийсь несъмільний голос:
— Петре, Петре!

Петро здригнув ся і мимоволі вхопив за ґвер. Обернув ся в сторону вязничого дому, з відки почув голос. Серце почало мов молотом бити в його грудях.

— Петре! — обізвав ся голос в друге, а сим разом вже мож було докладно розрізнити звідки він походив.

Се арештант виставив голову з-за решітки першого поверха і кликав Петра.

— Не пізнаєш мене? — говорив дальше. — Я, Іван Наконечний, камрат.

— Ах! — вирвалось з Петрової груди і він пригадав собі свого товариша, що спав в його відділі побіч него. Кілька місяців тому він на варті заснув і його засуджено на пів року вязниці. За своїми думками зовсім забув на него.

— Не могу спати — продовжав Іван. Нудьга така, що хоть головою о стіну. По сьвітї люди ходять, веселять ся, сварять ся, то бють ся, словом жиють, а я між чотирма стінами одинокий. Одними думками живу, але і ті вже остогидли. Добре, що ти вартуєш. Колиб був пізнав, бувби скорше заговорив.

— Ба, брате — відповів Петро — жалко мені тебе, але знаєш, мені говорити з тобою не вільно.

— Матери їх! — буркнув в'язень. — Чого боїшся? Нікого нема.

— Нема, але може хто надійти. Впрочім не вільно, то не вільно!

— Що то не вільно? Послухай — говорив Іван. Я давно вже гадав утікати. Колиж тебе побачив, думаю, тепер на те як раз пора...

— Ані важся! — крикнув по половині в страху і в гніві Петро. — Лягай спати!

— Що, може будеш стріляти? Правда, я забув, що ти оферма — сказав згідно в'язень. — Ну, ну, чорт тебе бери!

Петра мов хто ножем вколов в груди. Не досить, що в компанії всі ругають ся з него, а ще і той в'язень кидає йому в очі згідне слово за се, що повнигть обов'язок. Його взяла досада так велика, що колиб Іван був учинив найменший рух, щоб сповнити свій намір, він не роздумуючи довго, бувби привітав його горячим оловом. Але і в'язневи мабуть жалко зробило ся свого пориву, бо по хвили зітхнув тяжко і промовив зболілим голосом:

— Ох брате, брате, щоб ти знав, як я караюсь!

Сей стон поразив Петра. Як від сонячного проміння сніг тав, так під впливом слів Івана, почав уступати гнів з чуткого серця Петра. Він забув про згідний висказ свого давнішого товариша, а видів в нім нещасливого чоловіка, що в сих мурах невинно карає ся.

— Не злодій-же він, не розбишака — думає Петро — а от, просто, нещастє.

І щоб пособити своєму товаришеви, щоб розраду дати його серцю, Петро завів з ним дружну мову. Почав розповідати, що діє ся в компанії, як веде ся сему то тому товаришеви, хто має надію пійти сего року до дому, а вкінци звернув бесїду і на свої мрії.

І плила тиха, та дружна розмова, звичайно як між товаришами, котрих лучить снільна та невесела доля. Нараз вхонив хтось Петра за плече, а рівночасно роздав ся остро глумливий насміх.

— А, офермо! Такий ти? Місто, щоб пильнувати вязнів, ти з ними на придибашки? Чекай-же, я тебе научу!

Був се начальник варты „вахкомендант”, котрий виїшов був на обзїр, чи вартові сповняють свій обовязок. Через розмову з Іваном, Петро не дочув його тихих кроків і так попав ся в руки на горячїм учинку.

Розуміє ся, старший не затаїв Петрового простунку. Насамперед повчив кулаками нещасного оферму, а відтак на другий день донїс про ту подію висшій власти. Петра покарано.

*

*

*

Сидить він в вогкій, нездоровій келїї, котрої вікна виходять також на торговицю. Там відбувають ся торги, гамір людських голосів доходить його ушій. Насином перебігає кілька разів денно

поїзд залізничий, в ночі відбивають ся о стіни його келії приглушені тони шинкової музики. Часом кілька промінчиків місяця загляне в його комнату і осьвітить бліде лице в'язня, а нерозаблукаєсь якась пташка і сяде на решітці його вікна, але Петро лиш потайком вихиляє голову і з-за крат глядить на сьвіт, бо жовнір, що вартує, се не оферма, не знає жартів і строго повнить свою службу.

